





Stadsvogels

De stad als biotoop Amsterdam is de hoofdstad van een van de meest dichtbevolkte landen ter wereld. Door stelselmatige stadsuitbreiding is veel natuur verloren gegaan. Daar staat tegenover dat sommige diersoorten zich hebben aangepast aan het leven in de stad. Dit aanpassingsvermogen hebben lang niet alle vogelsoorten. Sommige vogelsoorten zijn sterk in aantal achteruit gegaan of zelfs verdwenen uit Amsterdam en haar omgeving. De soorten die dat aanpassingsvermogen wel hebben, vertellen allemaal een successtory. Voldoende voedsel en geschikte nestgelegenheid zijn de belangrijkste criteria voor een soort om zich te vestigen in een bepaald gebied.

Wat de stad tot een bijzonder biotoop maakt is het stadsklimaat. De gemiddelde temperatuur, de hoeveelheid en soort neerslag, de relatieve vochtigheid en de windsnelheid wijken in stedelijk gebied in hoge mate af van het buitengebied. De grote hoeveelheid steen zorgt ervoor dat de stad functioneert als een soort kruik, die overdag gemakkelijk warmte opneemt en 's nachts langzaam warmte afgeeft. Stedelijke energiebronnen dragen direct bij aan het opwarmen van het water en de lucht. Dit effect wordt versterkt doordat de warmte blijft hangen in de stofkoepel boven de stad, die weer wordt opgewarmd door de zon. De opwarming is het grootst in de dichtbebouwde stadsdelen met grote verticale en horizontale stenen oppervlaktes. In wijken met een meer open karakter is het opwarmingseffect geringer. Afhankelijk van het seizoen, de locatie en het tijdstip van de dag is het in de stad drie tot zes graden warmer dan daarbuiten. Dankzij het constante voedselaanbod en de hoge temperatuur kunnen sommige vogelsoorten zich een tropische broedcyclus veroorloven. Dat wil zeggen dat zij onafhankelijk van de seizoenen het hele jaar rond broeden. Veel vogelsoorten zijn in de stad zelfs succesvoller dan in hun oorspronkelijke leefgebied. De hoge reproductie compenseert de grote verliezen aan verkeers-, raam- en draadslachtoffers en de continue doodsbedreiging door Huiskatten.

De urbane biotoop heeft een geheel eigen vogelbevolking. Huismus en Gierzwaluw zijn dermate uitgesproken stadsvogels dat zij in Nederland niet in natuurlijke biotopen broeden. Het is zelfs niet precies duidelijk wat de oorspronkelijke biotoop van deze soorten is. Hoewel stadse soorten in het verspreidingsgebied hier en daar in natuurlijke situaties broeden, zijn deze vogels in de stad zoveel algemener; dat het voorkomen daarbuiten tegenwoordig een incidenteel karakter heeft. Naast soorten die op eigen kracht de stad veroverd hebben, zijn ook soorten door de mensen in de stad geïntroduceerd. De bekendste voorbeelden zijn Stadsduif en Halsbandparkiet. In siervijvers in parken leven tamme eenden, ganzen en zwanen. Voor veel Amsterdammers zijn dit de enige vogelsoorten die zij regelmatig waarnemen.

In de stad is voedsel in grote hoeveelheden voorhanden. Met name in de winter trekt het lui-lekkerland dat Amsterdam heet veel vogels aan. Veel soorten meeuwen, met name de Kokmeeuw, profiteren hiervan. Een andere karakteristieke overwinteraar is de Grote Gele Kwikstaart, die een gunstig foerageergebied vindt bij plassen op platte grinddaken en langs schuine kademuren. Matig vervuild water is bij deze soort zelfs meer in trek dan heldere niet vervuilde natuurlijke beken, vanwege het grotere voedselaanbod.

De 'echte' stadsvogels zijn vooral de vogels die er broeden. Soorten die in meer of mindere mate succesvol hebben kunnen profiteren van de extra mogelijkheden die de stad biedt.

Het ultieme stadslandschap wordt gevormd door het oude stadshart met smalle straten, aanengesloten bebouwing en weinig groen. Hier treffen we stadsvogels aan zoals de Gierzwaluw en sporadisch de Huismus. Vogels van berggebieden zoals Zwarte Roodstaart en Stadsduif, waarvoor een gevel een surrogaatrotswand is, zijn de karaktersoorten van dit type landschap. In sommige grote steden in de Verenigde Staten hoort de Slechtvalk hier bij. In Amsterdam staat de populatie van deze valk in de kinderschoenen.

Op veel plaatsen in de stad staan tussen de huizen grote oude bomen. Op deze plekken leven naast de rotsvogels ook enkele bosvogels, zoals Boomkruiper, Koolmees en Pimpelmees. Zij stellen iets meer eisen aan hun leefomgeving dan de echte stadsvogels, maar komen door de gehele stad voor er bouwen hun nesten in huizen, nestkastjes of natuurlijke holtes. Spreeuw en Kauw zijn eveneens holenbroeders, maar als broedvogel minder algemeen, vooral in de binnenstad.

In stadsbomen en -struiken nestelen vooral vogelsoorten die van oorsprong bosvogels zijn. Daarnaast leven in de stad ook soorten uit biotopen waarin bomen minder prominent aanwezig zijn, maar die voor vogels een essentiële rol vervullen als nestplaats. Dit geldt voor Blauwe Reiger en Zwarte Kraai. Enkele bosvogels, waaronder Merel en Houtduif, hebben zich nog verder ontwikkeld. Zij nestelen inmiddels op gebouwen en maken zelfs gebruik van niet natuurlijke nestmaterialen. Tegenwoordig zijn ze de meest algemene vogelsoorten in de binnenstad van Amsterdam. Ekster en Zwarte Kraai maken in wijken zonder bomen hun nesten in hijskranen en stellages. Andere soorten lijken meer trouw te blijven aan hun oorspronkelijke biotoop en nestelen in parken, tuinen en overige soms minuscule groenstroken. De parken van Amsterdam ken-



Eksters hebben geprofiteerd van de aanleg van wegen en zijn gespecialiseerd in het bemachtigen van kleine verkeersslachtoffers. Aangereden zangvogels en muizen zijn een belangrijk aandeel in het voedselpakket van de Ekster en blijven vaak niet langer dan tien minuten onopgemerkt liggen. De Ekster is zelden zelf het verkeersslachtoffer.

nen een min of meer vaste vogelbevolking. Merel, Houtduif, Koolmees, Pimpelmees, Winterkoning, Ekster, Zwarte Kraai, Heggenmus, Zwartkop, Grote Bonte Specht, Roodborst, Boomkruiper, Tjiftjaf, Waterhoen, Meerkoet en Wilde Eend broeden in vrijwel alle parken. Hiernaast zijn er soorten die in sommige parken wel en in andere parken niet broeden, zoals Blauwe Reiger, Sperwer, Boomklever, Gaai en Bosuil. Dit lijstje is voortdurend aan verandering onderhevig. Tien jaar geleden zou de Grote Bonte Specht tot de tweede categorie behoren, maar de soort is dermate in aantal toegenomen dat hij tegenwoordig in bijna alle parken broedt. Holenduiven broeden in holtes in oude bomen en huizen tot midden in de stad. Eigenlijk zijn Holenduiven geen stadsvogels. Zij profiteren van de goede nestmogelijkheden en dankzij hun goede vl egvermogen maken zij eenvoudig lange voedselvluchten naar foerageergebieden buiten de bebouwde kom. Dit gedrag komt deels ook voor bij andere soorten zoals Spreeuw, Wilde Eend en Blauwe Reiger die hun stadse menu aanvullen met vers voer van buiten.

In de dichtbebouwde stad is weinig ruimte voor vogels die op de grond nestelen. Slechts één grondbroeder is echt algemeen: de Wilde Eend. Deze soort heeft genoeg aan de kleine ruimte die het nest inneemt. De Wilde Eend heeft geen territorium op de grond en wedijvert niet met de menselijke bevolking om de kostbare openbare ruimte. Toch leven er meer grondbroeders in de stad. Op platte daken van flats en loodsen ligt een enorm uitgestrekt kunstmatig grindstrand dat plaatselijk nestgelegenheid biedt aan de Scholekster en langs de rand van de stad aan Visdieven en verschillende soorten meeuwen. Buiten de bebouwde kom bieden opgespoten terreinen, die korte of lange tijd op hun bestemming wachten, tijdelijk ruimte aan grondbroeders zoals de Kluut. Op braakliggende bouwpercelen in de stad kan onverwacht de Kleine Plevier tot broeden komen. Steile afgravingen bij wegaanleg of gronddepots zijn voor korte periode geschikte broedwanden voor de Oeverzwaluw.

Tot slot onderscheidt Amsterdam zich van veel andere steden door de grote hoeveelheid water. De grachten bieden nestgelegenheid aan een tweetal unieke stadsvogels: Meerkoet en Fuut. Deze moerasvogels nestelen tot in het hart van de grachtengordel. Een deel van het succes komt doordat deze soorten op grote schaal gebruik maken van niet natuurlijke nestmaterialen. Er is in Amsterdam bijna geen open water waar niet minstens een van deze twee soorten broedt.

Natuur is niet statisch, zelfs niet in de stad. Het stedelijk gebied is voortdurend aan verandering onderhevig. Sloop, nieuwbouw, renovatie en diverse vormen van grondwerk zorgen voor instabiliteit en dragen bij aan de dynamiek van deze biotoop. Soorten verdwijnen door veranderingen en tegelijkertijd ontstaan mogelijkheden voor andere soorten. Drie decennia geleden was de Huismus in de gehele stad zeer algemeen. Destijds zou je voor gek zijn verklaard als je beweerde dat de Huismus uit de binnenstad zou verdwijnen. Inmiddels ontbreekt de soort in grote delen van de oude stad. Tegelijkertijd zien wij de opkomst van de Sperwer die er inmiddels de meest algemene roofvogel is, terwijl deze soort 30 jaar geleden in heel westelijk Nederland te boek stond als een zeer schaarse broedvogel. De stad kent een biologische dynamiek die niet onderdoet voor 'echte natuur'. Het leven in de grote stad zit vol gevaren, maar tegelijkertijd zijn er steeds nieuwe kansen. De veranderingen volgen elkaar razendsnel op. In wat op het ene moment eer kans lijkt, kan de volgende dag een gevaar schuilen. In grote natuurgebieden zoals de Waddenzee, waar moeder natuur en het getij hun vrije gang kunnen gaan, is dat niet anders. Nestelen langs de vloedlijn is even gevaarlijk als broeden in de stad, met die kanttkening dat in de stad de mens de rol speelt van de weergoden.

Het buitengebied Door de unieke ligging van Amsterdam op de overgang van verschillende landschapstypen zijn er in het stedelijk buitengebied veel verschillende soorten vogels te zien. In het landschap wordt het uiterlijk bepaald door de aanwezigheid van veenweiden.